

اقتصاد و بازار؛ در جستجوی الگوی برتر

نمای دور - نمای نزدیک

هدف این نوشتار به مشارکت طلبیدن فعالان اقتصادی و کارشناسان و صاحب‌نظران جهت یافتن الگوی برتر برای بازار و اقتصاد ایران است؛ چه اینکه تأمل در قدرت‌های نوظهور در بازار و اقتصاد ایران، نظیر نهادهای شبه‌دولتی، این بیم و امید را به ارمغان آورده است که آیا بازار ایران به سمت مشارکت و رقابت هر چه بیشتر و شفاف‌تر از یک سو و نظارت عمیق‌تر و جدی‌تر ارکان حاکمیت بر فعل و انفعالات بازار از سوی دیگر حرکت خواهد کرد، یا فصل تازه‌ای از انحصارات و رانت‌های ناشی از بسته‌تر شدن فضای اقتصادی گشوده خواهد شد؟ این بیم و امید این روزها نزد دولتمردان، نمایندگان مجلس و کارشناسان اقتصادی نمایان است، تا آنجا که وزیر اقتصاد و دارایی در مورد ابهام‌های پیش آمده درباره معامله مخابرات در بورس موضع دفاعی نمی‌گیرد و یا اینکه رئیس سازمان خصوصی‌سازی قدرت گرفتن شبه‌دولتی‌ها را در اقتصاد و بازار ناشی از قانون می‌داند و می‌گوید: زورمان به شبه‌دولتی‌ها نمی‌رسد و یا اینکه جمشید پژویان، اقتصاددان و رئیس شورای رقابت، نسبت به فروش ۱۸ درصدی سهام شرکت سایپا زبان به انتقاد می‌گشاید و... این داستان همچنان ادامه دارد و تازه این بخشی از نمای نزدیک بازار را به تصویر می‌کشد. اما در نمای دورتر و افق بلندمدت‌تر به نظر می‌رسد باید راهبرد آینده بازار مورد بازنگری و اصلاح قرار گیرد تا آنجا که قلمرو فعالیت، مدیریت و مالکیت هر یک از بخش‌های اقتصادی به گونه‌ای تعریف، تدوین و اجرا شود که مشارکت حداکثری مردم در سرنوشت اقتصادی خویش را رقم بزنند و این فرصت را برای اقتصاد ایران فراهم آورد که نقش پررنگ‌تر و جدی‌تری در بازارهای بین‌المللی ایفا کند و این

نزدیک به ۱۲ سال از ابلاغ نخستین سیاست کلی نظام می‌گذرد و تا کنون ۳۵ سیاست کلی در بخش‌های مختلف تدوین و نهایی شده و برخی از این سیاست‌ها هم ابلاغ شده که عمده آنها در بخش اقتصادی بوده است. افزون بر سیاست‌های کلی در زمینه انرژی، امنیت اقتصادی، منابع طبیعی، آب، معدن، حمل‌ونقل، شهرسازی، مسکن، تشویق سرمایه‌گذاری، سیاست‌های مالی، کشاورزی، صنعت، مدیریت و نظام اداری و سیاست‌های الگوی مصرف، برخی از این سیاست‌ها در سال‌های اخیر از اهمیت دوچندان برخوردار بوده‌اند که از جمله می‌توان به سیاست‌های اصل ۴۴ قانون اساسی، سیاست‌های برنامه‌های توسعه سوم، چهارم و پنجم توسعه، و البته سند چشم‌انداز بیست ساله نظام اشاره کرد.

فلسفه وجودی سیاست‌های کلی نظام در هر بخشی تعیین‌کننده چارچوب تصمیم‌سازی‌ها و تصمیم‌گیری‌ها با هدف مشارکت دادن مردم در سرنوشت خویش و حفظ و تأمین و تقویت منافع و مصالح عمومی است و از این رو انحراف از این سیاست‌ها می‌تواند باعث بروز ناهمواری‌ها و نابسامانی‌ها در نظام سیاسی کشور شود. با این توضیح باید دید برآیند سیاست‌های کلی نظام در بخش‌های مختلف اقتصادی چه الگویی از بازار و اقتصاد را ترسیم می‌کند؟ از این رو، به نظر می‌رسد تدوین الگویی اسلامی و ایرانی برای توسعه کشور نیازمند تعمق ویژه در واقعیت‌های بیرونی و درونی جامعه ایران، بازخوانی سیاست‌های کلی نظام، در نظر گرفتن مؤلفه‌های علمی و کارشناسی و البته همه‌جانبه‌گرایی و دوری گزیدن از قرائت دولتی نسبت به پیشرفت و عدالت و بهره‌گرفتن از آموزه‌های اصیل دینی است.

همه در گرو همگرایی و هم‌افزایی توان اقتصادی داخلی و مشارکت با بخش‌های خارجی است. نکته قابل تأمل اینکه رسیدن به اهداف سند چشم‌انداز بیست ساله نظام، یعنی تبدیل شدن به قدرت اقتصادی برتر منطقه بدون در اختیار گرفتن سهم قابل توجه از سرمایه‌های خارجی بعید به نظر می‌رسد، چرا که منابع داخلی تکافوی نیازهای مالی و سرمایه‌ای را نخواهد کرد.

نظم نوین در اقتصاد و بازار

کنکاش و تأمل در سیاست‌های کلی نظام در بخش‌های مختلف اقتصادی نشان می‌دهد چارچوب‌های حاکم بر فعالیت‌های اقتصادی و مراودات تجاری بازار به لحاظ زیربنایی باید تغییر کند و این تغییر و اصلاح با تولید انبوه قانون پدید نخواهد آمد، بلکه عزمی ملی و فراگیر لازم است تا مجموعه‌ای از سیاست‌های مالی، پولی، بازرگانی و تجاری، سیاست‌های مربوط به بازار کار و اشتغال و در یک کلام بسته‌ای منسجم از راهبرد اقتصادی را تعریف کند و وضعیت آینده را برای سرمایه‌گذاری روشن سازد. بنابراین ضرورت دارد نظم نوین در بازار ایران با رویکرد مشارکت توأم با رقابت بدون رانت و انحصارات قانونی و غیرقانونی نهان و آشکار طراحی شود. در انداختن نظم نوین در بازار البته در صورتی با موفقیت همراه خواهد بود که نقش اصلی به فعالان و مدیران بخش خصوصی در بخش‌های تولیدی و بازرگانان داده شود و مشارکت توأم با مسئولیت‌پذیری در این راه پررنگ‌تر شود. نظم نوین در بازار باید به گونه‌ای بازتعریف شود که در فرصت‌های برابر برای همه، ملاک رقابت و پیشرفت خلایق، ریسک‌پذیری، تلاش و مدیریت کارآفرین باشد و نه رانت‌جویی و دور زدن قانون و عوامل برهم‌زننده رقابت در بازار. بدیهی است هر چه دولت در تعامل با دو قوای دیگر بتواند بار مسئولیت‌های حاکمیت را در بازار کاهش دهد و تلاش کند بازار خود به تعادل برسد و دخالت دولت در بازار به شرایط خاص و در زمان کوتاه محدود شود، نه تنها هزینه‌های ناشی از نارضایتی عمومی بر نوسانات قیمتی یا عدم تعادل در عرضه و تقاضای کالا کاهش خواهد یافت، بلکه در یک فرایند سالم رقابتی، بازار مسئولیت‌پذیر خواهد شد.

الگوی مصرف؛ تابع الگوی تولید و توزیع

بدون تردید یکی از دغدغه‌های اصلی و جدی دولت و مردم در دو، سه سال اخیر اصلاح الگوی مصرف بوده است تا آنجا که سرانجام دولت به این نتیجه رسید که با اجرای قانون هدفمند کردن یارانه‌ها این امکان پدید خواهد آمد که بخشی از چالش‌های رشد مصرف را، بویژه در بخش انرژی، برطرف کند. اما با ابلاغ سیاست‌های کلی نظام در زمینه اصلاح الگوی مصرف به نظر می‌رسد هر چند قانون هدفمند کردن یارانه‌ها می‌تواند شرط لازم برای بازمهندسی الگوی مصرف در ایران باشد، ضرورتاً شرط کافی نخواهد بود و تأمل در محورهای ده‌گانه سیاست‌های نظام در بخش الگوی مصرف نشان می‌دهد هنوز خلأهای جدی وجود دارد. افزون بر محورهای فرهنگی بایسته برای بازسازی الگوی مصرف فردی، اجتماعی و سازمانی، به نظر می‌رسد مسئولیت اصلی بر دوش ارکان حاکمیت خواهد بود تا با «پیشگامی دولت، شرکت‌های دولتی و نهادهای عمومی در رعایت الگوی مصرف» باور و اعتماد عمومی برای همراهی بیشتر و جدی‌تر شود. اما تمرکز اصلی سیاست‌های اخیر نظام در مورد اصلاح الگوی مصرف بر چگونگی اصلاح نظام مصرف انرژی قرار دارد، از این جهت، تأکید بر ضرورت اعمال مجموعه‌ای متعادل از اقدامات قیمتی و غیرقیمتی

در برنامه‌های صرفه‌جویی انرژی نشان می‌دهد اتکای محض به این منطق که افزایش قیمت حامل‌های انرژی خود به خود باعث کاهش مصرف انرژی و بهبود شاخص بهره‌وری انرژی خواهد شد، چندان در اولویت قرار ندارد و برای همین، به منظور کاهش مستمر «شاخص شدت انرژی» کشور دوره زمانی مشخص در نظر گرفته شده است، به طوری که دولت مسئولیت دارد شدت انرژی را به حداقل دو سوم میزان کنونی تا پایان برنامه پنجم و به حداقل یک دوم میزان کنونی تا پایان برنامه ششم توسعه برساند.

واقعیت این است که بهبود و اصلاح الگوی مصرف و بازمهندسی مؤلفه‌های آن مستلزم بازنگری در شاخص‌های تولید و توزیع هم خواهد بود، چرا که مثلاً برای اصلاح الگوی مصرف انرژی نمی‌توان افت انرژی در مرحله تولید و توزیع را نادیده گرفت و از کنار راندمان پایین نیروگاه‌ها و پالایشگاه‌ها گذشت، یا فقدان سرمایه‌گذاری و یا ضعف تکنولوژی را کم‌اهمیت فرض کرد. بواقع الگوی مصرف تابعی است از الگوی تولید و توزیع در همه زمینه‌ها و البته باز هم تأکید می‌شود بار اصلی را باید دستگاه‌های اجرایی و دولت بر دوش کشند و با الگو قرار دادن مؤلفه‌های برتر در تولید، توزیع و مصرف، خود الگویی برای جامعه شوند. نکته ظریف اینجاست که اصلاح الگوی تولید، توزیع و مصرف تا زمانی که دولت نقش حداکثری در بازار و اقتصاد داشته باشد، کمتر با توفیق همراه خواهد بود و از همین زاویه می‌توان به اجرای صحیح سیاست‌های اصل ۴۴ قانون اساسی و الزامات سند چشم‌انداز بیست ساله نظام دل بست که فرصتی است تا اندکی به خود آیینم و گذشته را بر اساس منطق اقتصاد و بازار نقد کنیم که تا چه اندازه راه رفته ما را به سر منزل مقصود می‌رساند و هزار راه نرفته دیگر را چگونه باید پیمود؟

با مخاطبان آشنا

اما روی سخن پایانی این نوشتار با مخاطبان آشناست تا دست بر قلم نقد ببرند و هم به نقد ماهنامه بازار بین‌الملل روی آورند که اعتقاد داریم هر نقدی بر کاهش میزان خطاها می‌افزاید و پیمودن ناهمواری‌ها را آسان‌تر خواهد کرد و هم با طرح پیشنهادهای و دیدگاه‌های خود راهنمای ما باشند، چه اینکه انتشار مطالب محتوایی در ماهنامه بازار بین‌الملل دست‌کم این انتظار را نزد فعالان اقتصادی، اعم از تولیدکنندگان و بازرگانان و مدیران ایجاد کرده است که راز توفیق همراهی با بخش خصوصی است تا بتواند قلمرو فعالیت، مدیریت و مالکیت خود را در اقتصاد و بازار گسترش دهد. بی‌گمان نیازهای فعالان اقتصادی ایران حقی است برای مخاطبان آشنا و تکلیفی بر دوش ما و از این منظر اعتقاد داریم طرح انتظارات و بیان نیازهای شما همراهان همیشگی می‌تواند چراغ راهی باشد برای آسوده‌تر طی کردن راه آینده. بنابراین صادقانه و بی‌پیرایه بیان کنید که فکر می‌کنید بازار بین‌الملل در کدام مسیر باید حرکت کند و چگونه؟ و تردید نداشته باشید که سرمایه اصلی هر نشریه‌ای مخاطبان هستند و مهم‌تر از همه ایده‌ها و نظرات خوانندگان. بی‌گمان شما مخاطبان آشنا با نقل تجربه‌ها و طرح ایده‌ها و بیان دانستنی‌های خود در جهان تجارت و اقتصاد می‌توانید راهنمای دیگران هم باشید، زیرا هم‌افزایی تجربه‌ها و دانسته‌ها خود بر دانش و آگاهی فعالان اقتصادی خواهد افزود.

سردبیر